

VARNA IN ZDRAVA DELOVNA MESTA V EVROPI – KAKŠNO JE STANJE LETA 2023?

© Gettyimages/Adobe Stock

Z močno zakonodajo ter politikami na področju varnosti in zdravja pri delu lahko zmanjšamo škodo za posameznike in družbo, ki se ji je mogoče izogniti. ⁽¹⁾ Kljub napredku na področju varnosti in zdravja pri delu v državah članicah EU v zadnjih treh desetletjih so na nekaterih področjih še vedno potrebne izboljšave. Čeprav se število nezgod pri delu na eni strani zmanjšuje, se na drugi strani povečuje prisotnost psihosocialnih in čustvenih stresorjev, ki vplivajo na počutje delavcev, tu pa so še fizikalna tveganja in ergonomske obremenitve, ki ostajajo na visoki in nespremenljivi ravni. Poleg tega uporaba novih tehnologij na delovnem mestu, premik v gospodarskih dejavnostih, spremembe pri delovni sili ter globalizacija zahtevajo širše in celovitejše ukrepe na področju varnosti in zdravja pri delu.

V tem poročilu o politikah so povzete glavne ugotovitve poročila ***Occupational safety and health in Europe: state and trends 2023*** ⁽²⁾ (Varnost in zdravje pri delu v Evropi: stanje in trendi leta 2023), ki proučuje različne kazalnike, trende in spremljajoče dogajanje na tem področju.

58-odstotno zmanjšanje stopnje pojavnosti nezgod pri delu brez smrtne izida od leta 1998 do leta 2019.

Izboljšave in razvoj

Pomemben napredek je bil dosežen na različnih ključnih področjih varnosti in zdravja pri delu, vključno z zakonodajo, smernicami, navodili, razvojem ter uporabo digitalnih podpornih orodij in sistemov upravljanja. Povečala se je tudi ozaveščenost o posebnih tveganjih za nekatere skupine prebivalstva ter o psihosocialnih tveganjih in duševnem zdravju. Tehnični in organizacijski napredek je bil dosežen tudi na področjih, kot so usklajevanje varnosti in opozorilni sistemi, tehnologija za zmanjšanje fizikalnih tveganj, kot sta hrup in prah, ravnanje z nevarnimi kemikalijami, zdravljenje, finančne spodbude in obveznosti zavarovanja.

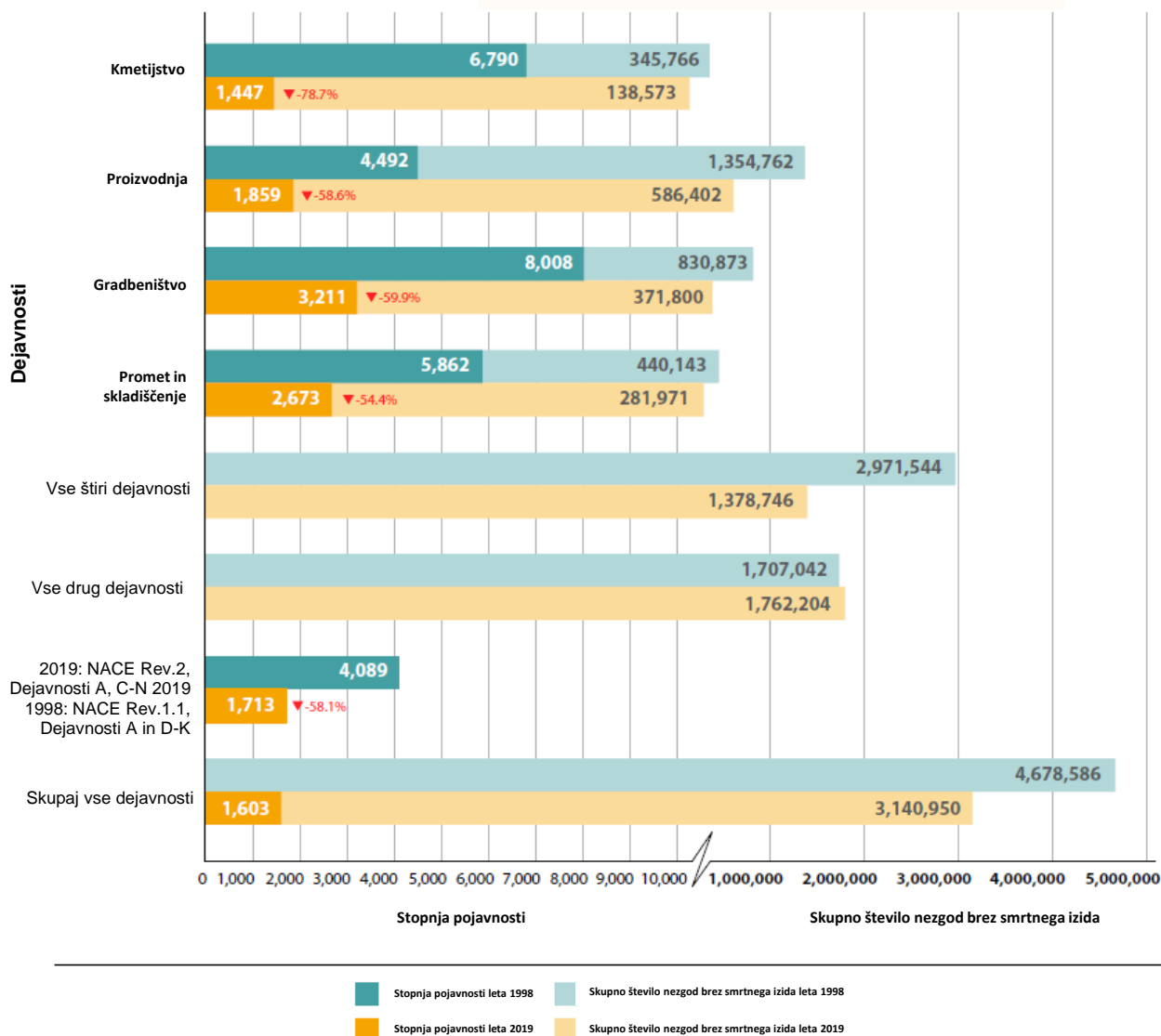
Zakonodaja EU o varnosti in zdravju pri delu je bila od srede osemdesetih let prejšnjega stoletja temeljito posodobljena, s čimer je bil vzpostavljen okvir za obvladovanje tveganj za varnost in zdravje pri delu. Zakonodaja, o kateri so se dogovorile države članice, vlade in socialni partnerji, je celovita.

⁽¹⁾ V EU je vsako leto evidentiranih več kot 3 000 nezgod pri delu s smrtnim izidom, več kot 230 000 težjih nezgod pri delu in približno 180 000 smrtnih primerov zaradi bolezni, povezanih z delom.

⁽²⁾ EU-OSHA – Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu, *Occupational safety and health in Europe: state and trends 2023*. Na voljo na: <https://osha.europa.eu/en/publications/occupational-safety-and-health-europe-state-and-trends-2023>.

Nezgode pri delu, vključno z nezgodami pri delu s smrtnim izidom ali poškodbami ter v zvezi z delom ali na poti na delo ali z njega, ostajajo v okviru javne politike in splošnega dojemanja glavni kazalnik rezultatov na področju varnosti in zdravja pri delu. Med letoma 1998 in 2019 se je stopnja pojavnosti nezgod pri delu brez smrtnega izida na ravni EU zmanjšala za 58 %, stopnja nezgod s smrtnim izidom pa se je v istem obdobju zmanjšala za 57 %. Ključni razlogi za ti zmanjšani so bili boljši organizacijski, tehnični in zdravstveni preventivni ukrepi, gospodarski razvoj ⁽³⁾ ter premiki na področju delovne sile. Vendar je treba pozornost nameniti težjim nezgodam brez smrtnega izida, saj nanje odpade znaten del človeškega in finančnega bremena. ⁽⁴⁾

Gibanje skupnega števila nezgod pri delu brez smrtnega izida in stopenj pojavnosti (št. nezgod na 100 000 delavcev), leta 1998 in leta 2019 – Eurostat ⁽⁵⁾

Uradno priznane poklicne bolezni kot kazalniki zdravstvenih rezultatov (smrtnih primerov in bolezni), ki jih povzročča izpostavljenost na delovnem mestu, kažejo podoben trend upadanja. K temu zmanjšanju so

⁽³⁾ V štirih glavnih gospodarskih dejavnostih (kmetijstvo, proizvodnja, gradbeništvo in promet), v katerih je bilo zaposlenih nekaj manj kot 40 % delovne sile (leta 1998 in leta 2019) in ki so tako predstavljali ključne kazalnike.

⁽⁴⁾ Leta 2019 je 232 892 nezgod pri delu povzročilo več kot trimesečno odsotnost z dela ali trajno invalidnost, medtem ko je bilo nezgod s smrtnim izidom 3 008.

⁽⁵⁾ Podatki za leto 1998: Statistics in focus, Theme 3-16/2001: [Eurostat: Accidents at work in the EU 1998-1999](#) (Nezgode pri delu v EU v obdobju 1998–1999). Podatki za leto 2019: [Eurostat: Accidents at work by sex and severity \(NACE Rev. 2 activity Total\)](#) (Nezgode pri delu po spolu in resnosti (dejavnosti po NACE Rev. 2 skupaj); [Non-fatal accidents at work by NACE Rev. 2 activity and sex](#) (Nezgode pri delu brez smrtnega izida po dejavnostih po NACE Rev. 2 in spolu).

prispevali tehnični preventivni ukrepi in premiki delovne sile v gospodarske dejavnosti z manj „tradicionalnimi“ izpostavljenostmi. ⁽⁶⁾

V zadnjih 15 letih se je **struktura delovne sile** precej spremenila. Zaradi vse večjega deleža zaposlenih žensk, ki se je z 61,2 % leta 2005 povečal na 67,9 % leta 2019, in vse večjega deleža starejših delavcev ⁽⁷⁾ so bile potrebne ter pomembne organizacijske in tehnične prilagoditve. Statistični podatki potrjujejo tudi bolj **mednarodno delovno silo**, saj približno 12 % delovne sile v EU oziroma približno 23 milijonov posameznikov sestavljajo različne skupine mobilnih delavcev zunaj in znotraj EU. Večina poklicev se je razvila tako, da zahtevajo **več znanj in spretnosti** ter višjo **izobrazbo**, pri čemer se je delež poklicev, ki zahtevajo terciarno izobrazbo, med letoma 2005 in 2020 povečal s 24,9 na 36,4 %.

Okrepljena svetovna prizadevanja za izboljšanje varnosti in zdravja pri delu podpirajo mednarodne organizacije, kot so Mednarodna organizacija dela, Svetovna zdravstvena organizacija, Mednarodno združenje za socialno varnost, Združeni narodi, Mednarodni odbor za zdravje pri delu ter Mednarodna zveza inšpekcij za delo, ki pripravljajo ne le splošne cilje in skupna orodja za opazovanje, temveč tudi ukrepe za praktično izboljšanje razmer na svetovni ravni. Etični vidiki v mednarodnih dobavnih verigah so privedli do prostovoljnega sprejetja izboljšanih okvirov s strani podjetij in nevladnih organizacij.

Delež poklicev, ki zahtevajo terciarno izobraževanje, se je med letoma 2005 in 2020 povečal s 24,9 na 36,4 %.

Področja stagnacije

Na nekaterih področjih podatki kažejo na pomanjkanje napredka. **Tradicionalna tveganja za varnost in zdravje pri delu**, kot so nezgode, hrup, vibracije, prah, kemični in biološki dejavniki ter skrajne temperature, so še naprej precejšnja grožnja, saj se delež delavcev, ki so jim izpostavljeni, od leta 2005 ni spremenil. ⁽⁸⁾

Prav tako ni bilo napredka pri **izvajanju in izvrševanju** s tem povezane zakonodaje, saj se zmogljivosti infrastrukture za varnost in zdravje pri delu na nacionalni ravni med državami članicami EU razlikujejo. V desetletnem obdobju 2010–2020 so inšpektorati za delo v povprečju opravili na leto približno dva milijona obiskov v 22 milijonih podjetij v EU, pri čemer se je število obiskov z leti stalno zmanjševalo. ⁽⁹⁾ Zagotavljanje skladnosti s pravnim okvirom varnosti in zdravja pri delu ter njegovo statistično spremljanje dodatno otežuje povečanje deleža vrst „**nestandardnega**“ dela (delo s krajšim delovnim časom, začasno delo, sezonsko delo, samozaposlitev, delo na domu, delo na daljavo). Ključna značilnost več teh vrst zaposlitev je **manj jasno razmerje med delodajalcem in delavcem** ⁽¹⁰⁾. Ker delo v nekaterih primerih **ne poteka v prostorih delodajalca**, takšnim nestandardnim delovnim mestom pogosto primanjkujejo osnovne zmogljivosti za zagotavljanje varnosti in zdravje pri delu, ustrezna pomoč ali digitalna orodja.

Podatki tudi kažejo, da imajo številna podjetja, zlasti mikro in mala podjetja ter samozaposleni, zaradi pomanjkanja virov, strokovnega znanja in ozaveščenosti pogosto **težave pri izpolnjevanju zahtevnejših nalog preprečevanja tveganj** (npr. v zvezi s psihosocialnimi, kemičnimi, biološkimi, optičnimi in elektromagnetnimi tveganji). ⁽¹¹⁾ Nekatero državo članico EU so določile jasne cilje, s katerimi bi dosegle

⁽⁶⁾ Eurostat: [Experimental European Occupational Diseases Statistics](#) (Poskusna evropska statistika o poklicnih boleznih) in [Eurostat: Occupational diseases statistics](#) (Statistika o poklicnih boleznih).

⁽⁷⁾ Z 11,1 % leta 2005 na 18,4 % leta 2021.

⁽⁸⁾ Takšnim tveganjem je, odvisno od poklica in panoge, izpostavljenih od 15 do 30 % delavcev (evropska raziskava o delovnih razmerah (EWCS)). [EU-OSHA – ESENER, vizualni prikaz podatkov](#), primerjave za leti 2014 in 2019.

⁽⁹⁾ ETUC (28. april 2021). [Huge fall in labour inspections raises Covid risk](#) (Ogromno zmanjšanje števila inšpekcijskih nadzorov dela povečuje tveganje za covid). Na voljo na: <https://www.etuc.org/en/pressrelease/huge-fall-labour-inspections-raises-covid-risk>.

⁽¹⁰⁾ Leta 2019 je približno 77 % delavcev delalo v prostorih delodajalca, 5 % na domu, 9 % v prostorih strank, 8 % pa na delovnih mestih brez stalnega kraja opravljanja dela. Z začetkom pandemije covid-19 leta 2020 se je delež dela na domu več kot podvojil; v EU-27 se je povečal s 5,4 leta 2019 na 13,4 % leta 2021. [Eurostat: Employed persons working from home as a percentage of the total employment, by sex, age and professional status \(%\)](#) (Zaposlene osebe, ki delajo od doma, kot delež celotne zaposlenosti, po spolu, starosti in zaposlitvenem statusu (%)).

⁽¹¹⁾ EU-OSHA – Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu, *Third European Survey of Enterprises on New and Emerging Risks (ESENER 2019): Overview Report How European workplaces manage safety and health* (Tretja evropska raziskava podjetij o novih in nastajajočih tveganjih: pregledno poročilo – Kako se na evropskih delovnih mestih upravlja varnost in zdravje pri delu), 2022 (poglavje 5: „Drivers of and barriers to OSH Management“ (Gonilne sile in ovire pri upravljanju varnosti in zdravja pri delu), str. 64–81). Na voljo na: <https://osha.europa.eu/en/publications/esener-2019-overview-report-how-european-workplaces-manage-safety-and-health>.

mikro, mala in srednja podjetja ter samozaposlene, saj se izvršilni organi pri nadzoru nad njimi pogosto spoprijemajo z velikimi izzivi.

Premik na področju delovne sile je opazen tudi na ravni gospodarskih dejavnosti in v poklicih. Povečal se je delež dela v **upravnih** (pisarniških, strokovnih, vodstvenih itd.) **ter k strankam usmerjenih in komunikativnih poklicih**.⁽¹²⁾ Posledica tega razvoja je bil prenos tveganj na **psihosocialne in čustvene izzive**, ki jih pogosto spremlja **manjša telesna dejavnost**. Trije glavni vidiki v nekaterih gospodarskih dejavnostih – „težavne stranke“, „slaba komunikacija“ in „dolgi delovniki“ – predstavljajo razširjeno psihosocialno breme.⁽¹³⁾ Ti izzivi so skupaj z daljšimi obdobji sedenja sicer postopoma, vendar pomembno pozornost preusmerili z varnostnih na zdravstvena tveganja.

Zaradi vse večjega deleža „nestandardnih“ vrst dela je razmerje med delodajalci in delavci manj jasno ter prinaša izzive pri spremljanju in izvajanju predpisov o varnosti in zdravju pri delu.

Klasična ergonomska tveganja so še vedno prevladujoča težava na področju varnosti in zdravja pri delu, ki se z leti ni bistveno izboljšala. V evropski raziskavi podjetij o novih in nastajajočih tveganjih (ESENER) in evropski raziskavi o delovnih razmerah (EWCS) je od 40 do 75 % delavcev poročalo o izpostavljenosti takim tveganjem v okviru svojega poklica (ponavljajoči se gibi rok/zgornjih udov, utrujajoči in boleči položaji telesa, ročno premeščanje težkih bremen itd.).

Kljub številnim raziskovalnim prizadevanjem (pri nekaterih je sodelovala tudi EU-OSHA), da se oceni vpliv z delom povezanih bolezni, vključno z njihovim finančnim bremenom, je **razmerje med delom in glavnimi boleznimi** pri odrasli populaciji (srčno-žilne bolezni, rak, kostno-mišična obolenja, pljučne bolezni, izguba sluha) še naprej predmet intenzivne znanstvene razprave. **Del dela, ki ga je mogoče pripisati boleznim**, ostaja sporen, čeprav v različni meri, odvisno od obravnavanega razmerja.⁽¹⁴⁾ Kljub temu obstaja jasna povezava med **delovnimi razmerami in socialno-ekonomskim statusom** kot glavnim vzrokom za nizko pričakovano življenjsko dobo in visoko obolevnost.

Področja, ki vzbujajo zaskrbljenost, in prihodnji izzivi

Zaradi vse večjega deleža „nestandardnih“ vrst dela so se v nekaterih gospodarskih dejavnostih in poklicih povečale tudi težave pri izpolnjevanju predpisov o varnosti in zdravju pri delu. Zaradi spreminjajočih se razmerij med delodajalci in delavci ter sprememb pri odgovornosti obeh strani bi se lahko prihodnji ukrepi osredotočili na več vidikov, vključno z **novo opredelitvijo „dela“ ali „zaposlitve“ in inovativnimi ukrepi za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu**, ki bi dopolnili sedanjemu poudarku na **izboljšanju obveščanja in krepitvi lastne odgovornosti**.

Nujno je treba nadaljevati prizadevanja za jasnejši pogled na področju raziskav in statističnih podatkov o **neprijavljenem ali nezakonitem zaposlovanju**. Čeprav splošno stanje na področju varnosti in zdravja pri delu večinoma ni znano, se delovne razmere v tem primeru na splošno štejejo za slabše v primerjavi z delovnimi razmerami delavcev z rednimi pogodbami o zaposlitvi. Alternativni pristopi k raziskovalni metodi, akcijske pobude in obnovljeno sodelovanje z nacionalnimi nadzornimi organi lahko prispevajo k uspešni vključitvi neprijavljenega dela v študije primerov in preiskovalne študije.

⁽¹²⁾ In sicer v gospodarskih dejavnostih „Izobraževanje, zdravstvo in socialno varstvo“ ter „Trgovina, promet, gostinstvo in dejavnosti za prosti čas“.

⁽¹³⁾ Glede na poročili ESENER EU-OSHA iz let 2014 in 2019 so se dejavniki tveganja, povezani s pritiskom zaradi časovnih omejitev, povečali s 43 na 45 %, delež dejavnikov tveganja, povezanih s težavnimi strankami/pacienti/učenci itd., pa se je povečal s 56 na 60 %. [EU-OSHA – ESENER, vizualni prikaz podatkov](#), primerjave za leti 2014 in 2019.

⁽¹⁴⁾ „[b]olezni ni vedno tako preprosto opredeliti kot povezano z delom. Dejansko obstaja širok krog bolezni, ki bi lahko bile tako ali drugače povezane s poklicem ali delovnimi razmerami. Po eni strani obstajajo klasične bolezni, ki so poklicne narave ter so običajno povezane z enim vzročnim dejavnikom in jih je razmeroma preprosto prepoznati. Po drugi strani pa obstajajo različne vrste motenj, ki nimajo močnih ali posebnih povezav s poklicem in imajo številne mogoče povzročitelje.“ Enciklopedija MOD (odstavek 4): [Work-related Diseases and Occupational Diseases: The ILO International List](#) (Z delom povezane bolezni in poklicne bolezni: Mednarodni seznam MOD).

Iz ustreznih zdravstvenih podatkov je jasno razviden vse večji delež **delovnih nalog, ki povzročajo ali celo zahtevajo fizično nedejavnost**. Fizično nedejavno delo lahko vključuje **stalno sedenje** in/ali povečane zahteve za **vidno in miselno zbranost** (npr. vozniki, ki dlje časa pozorno spremljajo prometne razmere). Vpliv te nedejavnosti je mogoče opaziti v obliki znatnega **povečanja nekaterih razširjenih bolezni ali dejavnikov bolezni**, kot je debelost.

Med državami članicami EU je še vedno mogoče opaziti precejšnje razlike pri več delovnih razmerah. Glede na podatke o samooceni tveganj, ki so jo opravili delavci, so vzhodne države članice z vidika predvidenih zdravstvenih zmogljivosti slabše, ko gre za fizikalna tveganja pri delu, počutje delavcev in njihovo pričakovano delovno dobo. Sledijo južne države članice, osrednje, zahodne in severne države članice pa so uspešnejše. Z vidika **psihosocialnih tveganj** je stanje obratno, saj osrednje, zahodne in severne države članice poročajo o največji obremenitvi pri delu.

Prihodnje rešitve za reševanje izzivov, ki jih prinašajo nove vrste dela, bi se lahko osredotočile na vključitev nove opredelitve „dela“ ali „zaposlitve“ in razširjene državne ukrepe za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu.

Zaradi **etičnih pomislekov glede nepravilne delitve tveganj na področju varnosti in zdravja pri delu v svetovnih dobavnih verigah** je MOD varnost in zdravje pri delu razglasila za eno temeljnih načel in pravic pri delu. ⁽¹⁵⁾ Čeprav so pomembni ukrepi in pobude (sporazumi, konvencije, državni in poslovni programi) vplivali na splošno stanje, je njihov učinek na mednarodni ravni še vedno omejen. Podatki kažejo, da **podjetja v EU državam v razvoju oddajajo v delo dejavnosti in storitve z visokim tveganjem za varnost in zdravje pri delu**, kot so rudarstvo, metalurški postopki ter obdelava nevarnih odpadkov, kemikalij in tekstila. Potrebna so celovitejša in bolj usklajena prizadevanja za zagotovitev dostojnih, varnih ter zdravih delovnih prostorov in razmer na svetovni ravni.

Novejše informacije in podatki o varnosti in zdravju pri delu v Evropi so na voljo v **orodju za vizualni prikaz podatkov iz Barometra varnosti in zdravja pri delu**: <https://visualisation.osha.europa.eu/osh-barometer/>.

Orodje vsebuje informacije o najrazličnejših kazalnikih varnosti in zdravja pri delu, kot so z delom povezane nezgode, bolezni in počutje ter delovne razmere in preventiva. V njem so predstavljeni tudi nacionalni organi ter strategije na področju varnosti in zdravja pri delu, gospodarske in sektorske informacije ter zmogljivost izvrševanja.

Podatke o državah lahko vizualno prikažete in primerjate, poleg tega pa lahko ustvarite grafične prikaze in prenesete poročilo o vseh podatkih po državah. Barometer varnosti in zdravja pri delu se redno dopolnjuje z novimi kazalniki, podatki, publikacijami in funkcijami.

⁽¹⁵⁾ MOD: temeljna načela in pravice pri delu: [International Labour Conference adds safety and health to Fundamental Principles and Rights at Work](#) (Mednarodna konferenca dela temeljnimi načelom in pravicam pri delu dodaja varnost in zdravje pri delu) ter [Conventions and Recommendations](#) (Konvencije in priporočila).

Glavni avtor: Lothar Lieck - Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu (EU-OSHA).

Soavtorji in sodelavci: Ioannis Anyfantis, Xabier Irastorza, Lorenzo Munar, Birgit Müller, Malgorzata Milczarek, William Cockburn, Andrew Smith - Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu (EU-OSHA).

Niti Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu niti osebe, ki delujejo v njenem imenu, niso odgovorne za uporabo podatkov iz te publikacije.

© Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu, 2024

Reprodukcija je dovoljena z navedbo vira.

Za vsako uporabo ali reprodukcijo fotografij ali drugega gradiva, ki ni zaščiteno z avtorskimi pravicami Evropske agencije za varnost in zdravje pri delu, je treba pridobiti dovoljenje neposredno od imetnikov pravic.